

ÖLÜNÜN ARDINDAN KUR'AN-I KERİM OKUNMASININ DİNİ DAYANAKLARI

Doç. Dr. Mustafa ÖZEL*

"İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkiyle bilin,
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için!"¹

Her toplumda hayatın doğum, evlilik ve ölüm gibi çeşitli safhalarıyla ilgili kendi referanslarına dayanan uygulamaları vardır. Anadolu insanının yaşam düzenini bir biçimde etkileyen ve belirleyen temel referanslardan biri de İslam dinidir. İnsanı değerli ve saygın bir varlık olarak gören İslam, onun hem doğumunda hem de ölümünde, zorunlu olmayan ancak bütünüleyici ve tamamlayıcı özellikler içeren bir takım uygulamalara imkân tanımıştır.

Toplumların kendi gelenek, kültür, tarih ve dinlerinde, bu dünyayı terk eden bireyler için ortaya çıkan kimi ritüeller vardır. Ülkemizde, bir kısım yöresel farklılık ve özellikler barındırsa da, dindar olsun ya da olmasın, genelde insanlarımız ölen yakınları ve sevdiklerinin ardından, belirli zaman dilimlerinde Kur'an-ı Kerim okumakta veya okutmaktadırlar. Biz bu çalışmamızda, söz konusu uygulamanın ne kadar dini referans taşıdığını, taşınan bu referansın, dinin özü ve kaynaklarıyla ne kadar örtüştüğü konusunu ele almaya çalışacağız.

Önce Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde, genel olarak Yüce Kitab'ın okunmasını emreden, teşvik eden bazı örneklerle yer vereceğiz. Bununla mutlak anlamda Kur'an okumanın referanslarını ortaya koymaya çalışacağız. Ardından ölünün arkasından Kur'an okumayla ilgili nakillere geçip âlimlerin konuya yaklaşımlarını aktardıktan sonra, aktardığımız rivayetler ve bilgilerden elde ettiğimiz sonuçları zikredeceğiz.

1- Kur'an Okumanın Gerekliliğiyle İlgili Ayetler:

Bu bağlamda yer vereceğimiz ilk ayet, okunan Kur'an'ın onu dinleyen

* DEÜ İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı.

¹ Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat* (Eseri tertip eden: Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1979, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., s. 170.

müminlerin imanını artırdığını haber vermektedir. Şöyle buyrulmaktadır: *"Müminler ancak o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, ayetleri okunduğu zaman, bu, onların imanlarını artırır."*²

Cenab-ı Allah'ın, Peygamberine emrettiği şeylerden ikisi aşağıdaki ayette şöyle ifade edilmektedir. *"Allah'a boyun eğenlerden olmak ve Kur'an okumakla emrolundum."*³

Şimdi mealini vereceğimiz ayet, Allah'tan ticaret umabileceklerin özellik ve niteliklerini anlatırken, Kur'an okumayı ilk sırada saymaktadır: *"Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar, kendilerine verdiğimiz rızktan gizli ve açıktan sarf edenler, tükenmeyecek bir ticaret (karşılık) umabilirler. Çünkü Allah bu kimselerin ecirlerini tam verir ve lutfu ile artırır. Doğrusu O, bağışlayandır, şükürün karşılığını bol bol verendir."*⁴

Meryem suresinde ise, Kur'an okumanın Müslümanları ibadete yönelttiği bildirilmektedir: *"Rahmân'ın ayetleri kendilerine okunduğu zaman, ağlayarak secdeye kapanırlar."*⁵

Bakara suresinde de Kur'an okumanın, peygamberin bir özelliği olduğu belirtilmektedir: *"Nitekim Biz, size aranızdan ayetlerimizi okuyacak, sizi her kötülükten arıtacak, size Kitab'ı ve hikmeti öğretecek ve bilmediklerinizi bildirecek bir Peygamber gönderdik."*⁶ Bakara/2, 129, Al-i İmrân/3, 164 ve Cum'a/62, 2 ayetlerinde de konumuzla ilgili mesajlar vardır.

Bu konuda son olarak zikredeceğimiz ayette şöyle buyrulmaktadır: *"Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun."*⁷

Görüldüğü gibi, yukarıdaki ayetlerin hiçbirinde ölünün ardından Kur'an-ı Kerim okumadan bahsedilmemektedir.

Bu ve benzeri ayetlerde Kur'an okumak, onun mesajından yararlanmak, emir ve yasaklarının neler olduğunun farkına varmaktan söz edilmektedir.

2- Kur'an Okumanın Gerekliliğiyle İlgili Hadisler:

Hz. Peygamber, vereceğimiz ilk örnekte Kur'an okuyan ve okumayan Müslüman ve münafıklarla ilgili şöyle bir benzetmede bulunmaktadır: *"Kur'an okuyan Müslüman, kokusu ve tadı güzel olan turunc gibidir. Kur'an okumayan Müslüman, tadı güzel, fakat kokusu olmayan hurma gibidir. Kur'an okuyan münafık, kokusu güzel, fakat tadı acı olan fesleğen gibidir."*

² Enfâl 8/2.

³ Neml 27/91-92.

⁴ Fâtır 35/29-30.

⁵ Meryem 19/58.

⁶ Bakara 2/151.

⁷ Müzzemmil 73/20.

Kur'an okumayan münafık ise, kokusu olmayan acı yaban keleş gibidir."⁸

Peygamberimiz diğer bir hadislerinde, okunan Kur'an'a karşılık ne kadar çok sevap verildiğini bildirmektedir: *"Kim Allah'ın Kitab'ından bir harf okursa, ona bir hasene/sevap vardır. Bir hasene, on katı ile artırılır. Ben Elif-lâm-mîm bir harftir, demiyorum. Fakat elif bir harf, lâm bir harf, mîm bir harftir."*⁹

Bu hususta yer vereceğimiz son hadis-i şerif, Kur'an okuyan kişiye ahirette verilecek ödülü haber vermektedir: *"Kıyamet günü Kur'an gelir: Ya Rabbi! (Bu Kur'an ehlini) süsle!" der. O, hemen keramet tacını giyer. Sonra Kur'an, 'Ya Rabbi! Ona (nimetini) artır!' der. O da keramet elbisesini giyer. Sonra (Kur'an yine): 'Ey Rabbim! Bundan razı ol!' der. Allah razı olur. Ona, 'Oku ve yüksel!' denilir ve her ayete bir hasene eklenir."*¹⁰

Yukarıdaki ve kaynaklarda yer alan diğer hadislerle bakıldığında, Kur'an öğrenmeyi, öğretmeyi, okumayı, okutmayı teşvik eden çeşitli rivayetlerle karşılaşmaktadır.

Şimdi de kaynaklarda çalışmamızın konusuyla ilgili yer alan rivayetlere geçmek istiyoruz. Bunlara baktığımızda karşımıza ilk çıkan ve dikkat çeken noktanın, ölünün ardından hatim (Kur'an'ın başından sonuna kadar okunması) ile ilgili herhangi bir rivayetin bulunmamasıdır. İlgili haberleri, şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

3- Ölünün Ardından Kur'an Okuma:

Kaynaklarda bir kimse öldüğünde, ardından Kur'an okunduğuyla ilgili bazı rivayetler yer almaktadır. Bu konuda önce genel olarak, sonra da sure bazındaki nakillere yer vereceğiz.

Suyûtî'nin naklettiği bir rivayette şu bilgiye yer verilmektedir: *"Ensar, içlerinden biri öldüğünde, onun kabrinde toplanırlar, ona Kur'an okurlardı."*¹¹

Bu bağlamda nakledilen diğer bir rivayet de şöyledir: *"Bir gün Ahmed b. Hanbel ile Muhammed b. Kudâme, beraberce bir cenazenin defnine katılırlar. Ölü gömüldükten sonra, bir âmâ kabrin kenarında Kur'an okumaya başlar. Ahmed b. Hanbel bu adama, kabrin kenarında Kur'an okumanın bidat (dine sonradan giren bir unsur) olduğunu söyler. Mezarlıktan çıktıktan sonra, Muhammed b. Kudâme, Ahmed b. Hanbel'e, Mübeşşir el-Halebî hakkında ne düşündüğünü sorar. Ahmed, onun hadis ilminde sika/güvenilir biri olduğunu söyleyince, kendisinden bir hadis yazıp yazmadığını sorar. 'Evet!' cevabını alınca Mübeşşir'in Abdurrahmân b. el-Alâ el-Leclâc kanalıyla, babası*

⁸ Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'an", 17; Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirin", 37.

⁹ Tirmizî, "Fedâilü'l-Kur'an", 16; Dârimî, Fedâilü'l-Kur'an, I, II, 706 hn. 3311.

¹⁰ Tirmizî, "Fedâilü'l-Kur'an", 17; Dârimî, "Fedâilü'l-Kur'an", I.

¹¹ Suyûtî, Celaleddin, Şerhu's-Sudûr, ys. ts., s. 123.

nın vefat ettiği zaman Bakara suresinin baş ve son taraflarının baş ucunda okunmasını vasiyet ettiğini, İbn Ömer'in bunu vasiyet ettiğini duyduğunu söyler. Bunun üzerine Ahmed b. Hanbel ona, 'Dön ve adama (Kur'an) okumasını söyle!' der."¹²

Bu genel bilgi veren rivayetlerden sonra şimdi de ölen kişi için hangi surelerin okunduğuyla ilgili rivayetlere geçelim:

i. Bakara Suresi:

"Sizden biri öldüğünde, onu bekletmeyin, onu (gömmek için) hemen kabrine götürün. Başucunda Bakara suresinin girişi, ayakucunda ise, Bakara suresinin son kısmı okunsun."¹³

ii. Yâsîn Suresi:

a- "Ölülerinize Yâsîn sûresini okuyun."¹⁴

b- "Yâsîn, Kur'an'ın kalbidir. Onu, Allah'ı ve ahiret gününü isteyerek okuyan herkes mağfiret olunur. Onu ölülerinize okuyunuz."¹⁵

c- "Kim anne-babasının veya ikisinden birinin kabrini ziyaret edip Yâsîn suresini okursa, ona mağfiret edilir."¹⁶

d- "Kim anne-babasının veya ikisinden birinin kabrini ziyaret edip, yanlarında Yâsîn suresini okursa, onun harfî sayısınca bağışlanır."¹⁷

e- "Kim her Cuma, anne-babasının kabrini ziyaret eder, her ikisinin veya birinin yanında Yâsîn'i okursa, her ayet veya her harf sayısınca bağışlanır."¹⁸

f- "Her kim, kabristana girer de, Yâsîn suresini okursa, Allah, onların azabını hafifletir. Kendisinin de bu kabristandaki ölüler sayısınca sevabı olur."¹⁹

¹² Gazzâlî, Ebû Hâmid, *İhyâü Ulûmiddîn*, Beyrût 1990, VI, 129; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, *Kitâbu'r-Rûh*, Kâhire ts., s. 17.

¹³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, ys. ts., XII, 340, h.no.: 13613; Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, Beyrut 1990, VII, 16, h.no.: 9294; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, Beyrut 1966, III, 44; Ali el-Müttekî, *Kenzü'l-Ummâl*, Beyrut ts., XV, 601, h.no.: 42390; İmam Âzam, *Fıkh-ı Ekber (Aliyyü'l-Kâri Şerhi)* (çev. Yunus Vehbi Yavuz), İstanbul 1979, s. 344.

¹⁴ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 19-20, hn. 3121; İbn Mâce, "Cenâiz", 4, hn. 1448; İbn Hibbân, *Sahih*, Beyrut 1993, VII, 269, hn. 3002; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 36, 37; el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, Beyrut 1990, I, 753; Heysemî, *Mevâridü'z-Zem'ân*, Beyrût 1990, II, 465, h.no.: 720; İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usul*, ys. 1972, XI, 84, h.no.: 8552.

¹⁵ Ahmed, a. g. e., V, 26.

¹⁶ İbn Arâk, *Tenzihü's-Şer'ati'l-Merfû'a*, Kâhire ts., II, 373.

¹⁷ Ali el-Kâri, *Mirkâtü'l-Mefâti'h*, ys. ts., II, 331.

¹⁸ Elbânî, Nâsiruddîn, *Silsiletü'l-Ehâdisi'z-Za'ife ve'l-Mevzûa*, Riyâd 1988, I, 126, h.no.: 50.

¹⁹ Suyûtî, a.g.e., s. 123; Elbânî, *Silsile*, III, 397, h.no.: 1246.

g- "Allah, yanında Yâsîn suresi okunan herkese kolaylık gösterir."²⁰

iii. Mülk (Tebâreke) Suresi:

"Peygamber'in (s.a.s.) ashabından biri, mezar olduğunu bilmeden, bir kabrin üstüne çadır kurdu. Mezarın içinden gelen bir ses, Mülk suresini okuyordu. Sonuna kadar devam etti. Sonra bu kişi Peygamber'e (s.a.s.) geldi ve şöyle dedi: Ey Allah'ın Elçisi! Ben mezar olduğunu bilmeden, bir kabrin üstüne çadırımı kurmuşum. Bir de baktım ki, biri Mülk suresini okuyor. Sonuna kadar okudu. Peygamber (s.a.s.): "O sure mâniyedir/önleyicidir, o münciyedir/kurtarıcıdır. İnsanı kabir azabından kurtarır."²¹

iv. İhlâs Suresi:

a- "Kim bir mezarlığın yanından geçerken on bir defa İhlâs suresini okuyup sevabını ölümlere bağışlarsa, oradaki ölümler sayısınca kendisine sevap verilir."²²

b- "Her kim kabristana uğrayıp, İhlâs suresini yirmi bir kez okur da, sevabını ölümlere bağışlarsa, orada bulunan ölümler sayısınca kendisine sevap verilir."²³

c- "Hammâd el-Mekkî şöyle demiştir: Bir gece Mekke mezarlığına gittim. Başımı bir mezara koyup uyudum. (Rüyamda) mezarlıktakilerin halka halka olduklarını gördüm ve 'Kiyamet kopmuş!' dedim. 'Hayır! Kardeşlerimizden biri İhlâs suresini okuyup sevabını bize bağışladı, biz de bir senedir bunu bölüşüyoruz' dediler."²⁴

v. Sure Grupları:

a- "Bir kişi kabristana girer, sonra da Fâtiha, İhlâs ve Tekâsür surelerini okur ve 'Ben, (bu) okuduklarımdan sevabını, kabristanda bulunan mümin erkek ve kadınlara bağışladım.' derse; bunlar, ona Allah katında şefaâtçi olurlar."²⁵

b- "Ahmed b. Hanbel, şöyle demiştir: Mezarlığa girdiğinizde, Fâtiha, Muavvizeteyn (Felak ile Nâs) ve İhlâs surelerini okuyunuz ve sevabını da

²⁰ Deylemî, *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*, Beyrût 1986, IV, 32, h.no.: 6099.

²¹ Tirmizî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 9, hn. 2890.

²² Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Kâhire ts., II, 389; Ali el-Müttekî, *a. g. e.*, XV, 655, (hn.: 42596); Suyûtî, *a. g. e.*, s. 123; et-Tahtâvî, *Hâşiye alâ Merâkı'l-Felâh*, Mısır 1320, s. 117. Elbânî, kaynaklarda (örneğin *Hâşiye alâ Merâkı'l-Felâh*, s. 363) Dârekutnî'ye atfedilen bu rivayeti, Dârekutnî'de bulamadığını söylemektedir. Bkz.: *Ahkâmü'l-Cenâiz*, Riyâd 1992, s. 245. Ona göre bu hadis, Hallâl'in el-Kırâatü ale'l-Kubûr'unda (kaf II, 201), Deylemî'nin Abdullah b. Ahmed b. Âmir nüshasında; İbn Arrâk'ın, Tenzihü's-Şerîati'l-Merfûa'sında rivayet edilmiştir.

²³ Hindî, Muhammed Tâhir b. Ali, *Tezkiratü'l-Mevzûât*, Beyrût ts., s. 219.

²⁴ Suyûtî, *a. g. e.*, s. 123.

²⁵ Suyûtî, *a. g. e.*, s. 123.

mezarlıktakilere bağışlayınız. Şüphesiz bu, onlara ulaşır."²⁶

Ölünün ardından Kur'an okunmasıyla ilgili yukarıda belirttiğimiz hadislerin kaynaklarına bakıldığında, bir ikisi dışında, bunların İslam bilginlerince sahih ve sağlam olarak kabul edilen Kütüb-i Sitte veya Kütüb-i Tis'a gibi kitaplarda değil, ya tâlî derecedeki hadis kaynağı olan eserlerde veya Peygamberimiz adına sonraki dönemlerde uydurulan rivayetleri toplayan ve değerlendiren çalışmalarda yer aldığı görülmektedir.

Yukarıdaki hadislerin dışında, konumuza daha çok kıyas yoluyla delil getirilen bazı sağlam hadisler vardır. Bunlardan birinin anlamı şöyledir: "İnsan öldüğü zaman, üç şey dışında, ameli kesilir: Sürekliliği olan bir sadaka, kendisinden yararlanılan bir bilgi, kendisine dua eden salih/faydalı bir çocuk."²⁷

Aynı şekilde değerlendirilen başka bir hadisin manası da şöyledir: "Sizden biriniz nafil olarak bir sadaka verir, bunu anne-babası adına yaparsa, kendisinin sevabından bir şey eksilmeksizin, bunun sevabı onlara ulaşır."²⁸

Süleyman Toprak da aynı yöntemi izleyerek, Peygamberimizin bir kabrin başına hurma dalı diktikten sonra, nedeninin sorulması üzerine, "Bu ağaçlar yeşil kaldıkça, umarım ki azapları hafifler"²⁹ sözünü delil getirmekte ve bir bitki ölen insana fayda verdiğine göre, kabir yanında okunan Kur'an'ın yararsız olacağını söylemenin isabetsiz olacağını dile getirmektedir.³⁰

Cenaze gömüldükten sonra, genellikle Mülk, Vâkıa, İhlâs, Felak ve Nâs sureleri okunmaktadır.³¹

4- İslâm Bilginlerinin Konuyla İlgili Görüşleri:

İslami kaynaklar, bu konuyu çeşitli başlıklar altında ele almışlardır.³²

²⁶ Gazzâlî, a.g.e., VI, 129; Suyûtî, a.g.e., s. 123.

²⁷ Müslim, "Vasiyye", 3, h.no.: 1631 (14); Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, Beyrût 1989, s. 28, Ebû Dâvûd, "Vasâyâ", 14, h.no.: 2880; Nesâî, "Vasâyâ", 8, h.no.: 3649; Tirmizî, "Ahkâm", 36, h.no.: 1376; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarabâd 1352, VI, 278; Ahmed, II, 372.

²⁸ Heysemî, a.g.e., III, 138-139; Tahtâvî, a.g.e., s. 363.

²⁹ Buhârî, "Vudû", 55; "Cenâiz", 89.

³⁰ Toprak, Süleyman, *Ölümünden Sonraki Hayat (Kabir Hayatı)*, Konya 1990, s. 464.

³¹ İlmihal, (Komisyon, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, DİA), İstanbul ts., I, 367.

³² Örneğin; "Ölümler İçin Yapılan İyilikler Onlara Fayda Verir", İmam Azam, a.g.e., s. 339; "الأعمال التي تنفع الميت: Ölüye Fayda Veren Ameller", Sâbık, Seyyid, *Fıkhu's-Sünne*, Kâhire ts., I, 479; "انتفاع الأموات بالأعمال الصالحة والأقوال الطيبة التي: Ölümlerin Dirilerin Kendilerine Hediye Ettikleri Salih Amellerden ve Güzel Sözlerden Faydalanmaları", Sirâcuddîn, Abdullah, *el-İmân bi-Avâlimi'l-Âhire ve Mevâkıfihâ*, ys., 1977, s. 87; "Ölü İçin Yapılan İbadetler, Hayırlar ve Duâlar, (Kendi Yaptıkları ve Sebep Oldukları)", Karaman, Hayreddin, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul 1988, I, 69; "Berzahîlerin Salih Amellerden İstifadeleri, (Başkaların Yapacakları Amellerden İstifade Ettikleri)", Toprak, Süleyman, a.g.e., s. 455-464.

Buna göre Mutezile mezhebi bilginleri, dua ve sadaka dâhil olmak üzere, dirilerin ölüye yaptıkları hiçbir şeyin fayda vermeyeceğini savunur.³³ Bu konuda Kur'an'dan "*İnsana çalışmasından başka bir şey yoktur*"³⁴, "*Siz, ancak yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz*"³⁵ gibi ayetleri delil getirirler.³⁶ Ehl-i sünnet bilginleri ise, hangi amelin fayda vereceği konusunda görüş birliği içinde olmamakla birlikte genelde, ölüye başkalarının yaptıkları amellerin yarar sağlayacağı konusunda ittifak etmişlerdir.³⁷ Ölüye hangi amellerin yarar vereceği hususunda şu konular zikredilmektedir: 1- Dua ve istiğfar (ölü için bağışlanma dileme); 2- Sadaka vermek; 3- Namaz kılmak; 4- Ölünün borcunun ödenmesi; 5- Tutmayıp borç olarak kalan oruçlarının yakınları tarafından tutulması; 6- Ölü adına hac yapılması; 7- Kur'an okuyup sevabının ölüye bağışlanması.³⁸

Okunan Kur'an-ı Kerim'in sevabının ölüye ulaşip ulaşmayacağı konusunda bilginler, iki farklı görüş belirtmişlerdir:

1- Uygun görenler: Hanefi ve Hanbeli mezhebi bilginleri, ölüye Kur'an okuyup sevabını ona bağışlamanın caiz olduğu görüşünü belirtmişlerdir. Ahmed b. Hanbel, yapılan her türlü iyiliğin ölüye ulaşacağını ileri sürmüştür.³⁹ İnsanlar her yerde toplanarak Kur'an okuyup sevabını bağışlamışlar, buna karşı çıkılmamış, bunda icma oluşmuştur.

2- Uygun görmeyenler: Şafii mezhebinin meşhur olan görüşüne göre, okunan Kur'an'ın sevabı ölüye ulaşmaz.⁴⁰ İmam Şafii bu konuda, "*İnsana çalışmasından başka bir şey yoktur*"⁴¹ ayetiyle, "*İnsan öldüğü zaman, üç şey dışında, ameli kesilir: Sürekliliği olan bir sadaka, kendisinden yararlanan bir bilgi, kendisine dua eden salih/faydalı bir çocuk*"⁴² hadisini delil getirmektedir.

Sonraki Şafii bilginleri ise, bunun mümkün olduğunu ifade etmişlerdir.⁴³ Bir Şâfiî âlimi olan Gazzâlî, kabirlere Kur'an okumada bir beis olmadı-

³³ İmam Azam, a.g.e., s. 339.

³⁴ Necm 53/39.

³⁵ Yâsîn 36/54.

³⁶ İmam Âzam, a.g.e., s. 339 vd.

³⁷ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, Beyrût-Lübân ts., I, 205; İmam Azam, a.g.e., s. 342 vd.; Toprak, Süleyman, a.g.e., s. 454.

³⁸ Sâbık, Seyyid, a.g.e., I, 479; Sirâcüddin, Abdullah, a.g.e., s. 87-93; Karaman, Hayreddin, a.g.e. I, 70-71; Toprak, Süleyman, a.g.e., s. 455-464.

³⁹ İmam Âzam, a.g.e., s. 342.

⁴⁰ Nevevî, a.g.e., I, 205; İmam Âzam, a.g.e., s. 342; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Kâhire ts., II, 568.

⁴¹ Necm/53, 39.

⁴² Müslim, "Vasiyye", 3, h.no.: 1631 (14); Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, Beyrût 1989, s. 28, Ebû Dâvûd, "Vasâyâ", 14, h.no.: 2880; Nesâî, "Vasâyâ", 8, h.no.: 3649; Tirmizî, "Ahkâm", 36, h.no.: 1376; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarâbâd 1352, VI, 278; Ahmed, II, 372.

⁴³ *el-Mevsûatü'l-Fikhiyye*, Kuveyt 1995, XXXIII, 60-61. Bazı yazarlar, yukarıdaki bilgilere ilaveten, Kur'an okuyan kişinin para almaması şartının bulunduğunu belirtmektedirler. Bkz.: Sâbık, Seyyid, a.g.e., I, 480-481; Karaman,

ğını söylemektedir.⁴⁴

Son dönemin en önemli müfessirlerinden biri kabul edilen Elmalılı M. Hamdi Yazır da, Yâsîn suresinin girişinde, bu surenin faziletiyle ilgili bir çok hadis zikretmekte, âlimlerin bu konudaki görüşlerini aktarmakta, bunlardan kimisinin Kur'an'ın sekerat halinde olan kişiye, bir kısmının ise ölen kimse-nin ardından da okunabileceği şeklindeki görüşlerini⁴⁵ aktarmakta ve netice-de şöyle demektedir: "*Fakat unutmamak lâzımdır ki, Kur'an ölümler için değil, diriler için nâzil olmuştur.*"⁴⁶

Bir insan ölünce, yıkanmadan önce yanında Kur'an okumanın mekruh olduğu, ancak yakın bir mekânda okumada bir beis olmadığı belirtilmektedir.⁴⁷

Yukarıda aktarılanlarda görüldüğü üzere, Mutezile mezhebi, bir kimse öldüğünde yapılan hiçbir amelin kendisine fayda vermeyeceğini savunurken, Ehl-i Sünnet mezhepleri konuya olumlu yaklaşmışlar, Kur'an okumak da dâhil olmak üzere, iyi amellerin ölen kimseye fayda vereceğini bildirmişlerdir.

Türkiye'de ölen kişinin ardından yapılan işlemlerden biri de mevlid okutmaktır. Bu mevlid merasimi içinde Kur'an okunması hasebiyle bu noktaya da kısaca değinmek istiyoruz.

Sözlük anlamıyla 'doğum' demek olan bu terim, daha çok Peygamberimizin doğumunu ifade etmek ve bu konuda yazılan edebi türü ifade etmek için kullanılmaktadır. Muhtemelen başlangıçta Hz. Peygamber'in doğumu vesilesiyle okunan bu metinler, daha sonraları, dini özellik taşıyan her türlü merasim için okunmaya başlanmıştır. Ölünün ardından okunması da bunlardan biridir. Bırakın bir beşer sözünü, Allah sözünün bile okunduğunda fayda verip vermeyeceğinin tartışıldığı bir ortamda okunan mevlidin ölen kişiye bir yarar sağlayacağını düşünmek imkânsızdır. Ülkemizde yaygın olarak okunan mevlid eseri, Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necât'ıdır.

Sonuç

1- Ölümlere Kur'an okunmasıyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de ne doğrudan, ne de dolaylı bir bilgi mevcuttur.

Hayreddin, a.g.e., 71. Kaynaklarda şöyle bir rivayet yer almaktadır: "Kur'an'ı okuyun, onda aşırı gitmeyin, ondan uzaklaşmayın, onunla kazanç sağlamayın..." Ahmed, III, 428; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, (Thk.: Mahmûd Tahhân), Riyâd 1995, III, 272-273, h.no.: 2595; IX, 379, h. no.: 8818; Heysemî, a.g.e., VII, 168.

⁴⁴ Gazzâlî, a.g.e., VI, 129.

⁴⁵ Bu tartışma, hadislerdeki kelime ve ifadelerin farklı olmasındandır. Bazı hadislerde (فَرَزَهَا عَلَى مَوْتَانِمْ), Onu/Yâsîn'i ölümlerinize okuyun), bazılarında ise, (فَرَزَهَا عَنْ مَوْتَانِمْ), Onu/Yâsîn'i ölümlerinizin yanında okuyun) denmektedir.

⁴⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, ys. ts., VI, 4004.

⁴⁷ *Ilmiha*, (DİA) I, 356.

2- Peygamberimizin sözlerini içeren makbul ve muteber hadis kitaplarında da, bu konuyu doğrudan ele alan sahih/sağlam bir haber bulunmamaktadır. Kaynaklarda yer alan hadislerin tamamına yakını, ya zayıf ya da mevzu/uydurmadır.⁴⁸ Bu bağlamda sahih hadis kitaplarındaki tek hadis, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de yer alan ve her iki kaynakta da Mâkıl b. Yesâr tarafından rivayet edilen Yâsîn suresinin okunmasıyla ilgili hadistir. İlk kaynakta 'على' cer edatıyla, ikinci kaynakta ise, 'عند' mekân zarfıyla yer alan hadisin delâleti sorunludur.⁴⁹

3- İslam'ın ilk dönemlerinde olmayan bu uygulama, büyük ölçüde, tarihi süreç içerisinde ortaya çıkan uygulamalara dayanmaktadır. Bu, bir takım psiko-sosyal nedenlerle ortaya çıkmış olabilir. En azından bunun Müslümanların öte dünyaya yolcu ettikleri dindaşlarıyla ilişkilerini bir biçimde devam ettirme ve onlara saygı aracı olarak değerlendirdikleri düşünülebilir.

4- Ölen kimsenin ardından Kur'an okuma vesilesiyle bir araya gelen insanlar, dini bir haz, heyecan ve his ile bu etkinliği gerçekleştirmektedirler. Bunu reddetmek yerine ıslah etmek, mümkün olduğunca dinin istek ve amaçlarına uygun bir tarzda yapmak, hadisenin kaynağı bakımından olmasa da, meydana getirdiği atmosfer bakımından, mesela dua etmek, insanların dini duygularını canlandırmak gibi, önemlidir.

5- Bu tür durumlarda, yukarıdaki örneklerde görüleceği gibi, okunan Kur'an bölümlerine bakıldığında, içerik olarak bunların Allah'ın özellikleri ve ölüm sonrası hayatla ilgili oldukları görülecektir. Hal böyle olunca, Kur'an okunan mecliste bunların anlamlarını açıklamak ve vermek istediği mesajlara değinmek uygun olacaktır. Bu, Yüce Kitabın öteki dünyayla değil, bu dünyayla ilgili olması bakımından da önemlidir. Çünkü müminler bu dünyadaki davranışlarına göre, ötede bir karşılık bulacaklardır. Kısacası, Kur'an okunduktan sonra, bu kitabın yaşayan insanlar için⁵⁰ gönderildiği hatırlanmalı ve hatırlatılmalıdır.

6- Kur'an okumak bir ibadet olduğuna göre, bunun insanın kendisi tarafından gerçekleştirilmesi gerekir. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden veya ezbere

⁴⁸ Mevzu hadisleri inceleyen eserler, hadis uydurulan alanların birinin de Kur'an-ı Kerim'in okunması sahası olduğunu bildirmektedirler. Örnek olarak bkz.: Subhî, Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis İslahları* (çev. M. Yaşar Kandemir) Ankara 1988, s. 125-126; Kandemir, M. Yaşar, *Mevzû Hadisler*, Ankara ts., (4. Baskı), s. 56 vd. (özellikle 58); Vehbe ez-Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi* (çev. Komisyon), İstanbul 1990, III, 99.

⁴⁹ Şuayb Arnaut, hadisin isnadının zayıf, hadiste ıztırap ve cehalet bulunduğunu, seneddeki ravilerden Ebu Osman, ve bazı senedlerde babasının kim olduğunun bilinmediğini, ayrıca bazı kaynaklarda hadisin Mâkıl b. Yesâr'dan mevkuf olarak rivayet edildiğini ifade etmekte, sonra şu bilgiyi aktarmaktadır: İbn Hacer, Ebu Bekr İbnü'l-Arabî'den Dârekutnî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu hadisin isnadı zayıftır, metni meçhuldür, bu konuda sahih bir hadis yoktur." (et-Telhîsu'l-Habîr, II, 104). Bkz.: İbn Hıbbân, a.g.e., VII, 269-270.

⁵⁰ Bkz.: Yâsîn 36/70. "(O Kur'an) yaşayan herkesi uyarsın ve böylece ilahi hüküm kafirler hakkında kesinleşsin diye (gönderilmiştir)."

okumayı bilenler, ölen yakınları için bildikleri kadarını okuyabilirler. Bilmiyorlarsa, o zaman öğrenmeyi tercih etmelerinde fayda vardır. İnsan, yakınlarına olan sevgi ve ilgisini, başkaları üzerinden değil, bizzat kendisi göstermelidir.

7- Ölünün ardından mevlid okunması yerine Kur'an okuma, ölü adına gerekli yerlere yardım yapma gibi ibadetlerin tercih edilmesi, bize daha uygun gözükmektedir. Bu hususta, yukarıda bir hadiste geçtiği üzere, insan öldükten sonra amellerini/eylemlerini devam ettirecek olan üç husustan biri veya birkaçı yapılabilir.